Considerînd rezerva feudală, pînă la Regulamentul organic, „infimă şi sporadică" şi foarte puţin dezvoltată în perioada regulamentară (p. 145—166), autorul constată, fireşte, participarea limitată a gospodăriei moşiereşti la producţia agricolă. În schimb, moşiile rămînînd mai departe în folosinţa clăcaşilor, produsul micilor gospodării ţărăneşti va sta la baza producţiei de cereale a Ţării Româneşti.

Capitolele lucrării, consacrate economiei agrare (IV, X şi XI) — deosebit de substanţiale în date şi valoroase prin noutatea lor — prezintă evoluţia suprafeţelor cultivate şi a producţiei agricole pe ani şi pe judeţe — cuprinsă detaliat şi în cele 39 tabele anexe de la sfîrşitul cărţii — tehnica agricolă, alte ocupaţii ale sătenilor, precum şi formele de desfacere a produselor agricole. Interesante sînt şi consideraţiile asupra provenienţei şi situaţiei juridice a pămîntului lucrat de clăcaşi pentru ei („stăpînirea" curăturilor). Transformările economico-sociale ale satelor şi acţiunea de sistematizare a acestora, care fac obiectul ultimului capitol al lucrării, întregesc conţinutul acesteia.

Concluzia fundamentală care se degajă din lucrare, în opoziţie totală cu situaţia din Moldova — la care autorul nu face nici un fel de referire — este întinderea extrem de redusă a rezervei feudale şi, de aici, rolul hotărîtor al gospodăriei ţărăneşti şi a pămîntului lucrat de săteni în asigurarea producţiei agricole din ţară. O asemenea părere, în contradicţie cu ceea ce s-a susţinut pînă acum — autorul valorifică prea puţin contribuţiile anterioare la această problemă, aduse de Radu Rosetti, Gh. Panu, M. Emerit, A. Oţetea ş.a. — evident, determină unele rezerve. Pe lîngă faptul că autorul nu a epuizat dovezile în demonstrarea acestei teze, limitarea simţitoare — prin lege, adevărat, mai puţin în realitate — a dreptului de folosinţă al sătenilor asupra pămîntului boieresc, lipsa cronică de pămînt pentru ţărani, în cele mai multe din judeţele ţării şi, de aici, creşterea strămutărilor, intensificarea obligaţiilor de clacă după 1831 („Claca regulamentară a fost incomparabil mai grea decît cea instituită de Caragea" — p. 38), folosirea largă a muncii salariate — tratată doar incidental în lucrare — denotă, totuşi, o grijă din partea boieirmii pentru creşterea suprafeţelor de pămînt aflate în folosinţă exclusivă.

Discutabilă este şi afirmaţia, potrivit căreia, „În sfera noţiunii de clăcaş a continuat să intre şi sub Regulamentul organic orice om, indiferent de starea sa socială, deci şi boierul de rang şi boiernaşul şi negustorul şi meseriaşul şi ţăranul care locuia pe moşie străină şi folosea pămîntul acesteia, cu excepţia celui ce deţinea pămînt pe bază de embatic, de cumpărare sau de donaţie" (p. 87).

Pe lîngă posibilitatea unei compartimentări mai judicioase a lucrării — ne referim la împărţirea pe capitole şi la ordinea acestora — menţionăm abundenţa de date, în unele capitole (III, V, IX, X), care îngreunează conţinutul lucrării şi necesitatea, ca la anumite note din subsol — cu referiri la probleme generale — să se fi dat, pe lîngă sursă, şi natura documentului (p. 42, nota 1; p. 86, notele 51—54; p. 87, notele 59 şi 60; p. 111, nota 19; p. 112, nota 22; ş.a.). În sfîrşit, avînd în vedere sensul general al dezvoltării societăţii româneşti, în perioada tratată, considerăm că trebuiau reliefate, mai pe larg, elementele noi — de natură capitalistă — prezente şi în structura economiei agrare.

În general, monografia istoricului Ilie Corfus, realizată în urma unei munci îndelungate, rămîne o contribuţie preţioasă la istoria Ţării Româneşti din epoca anterioară revoluţiei de la 1848, utilă, atît pentru istorici cît şi pentru economişti.

D. Rusu

APOSTOL STAN şi CONSTANTIN VLĂDUŢ: *Gheorghe Magheru*, Editura ştiinţifică, Bucureşti, 1969, 265 p.

Cercetarea istorică consacrată unor personalităţi de seamă din trecutul patriei noastre constituie nu numai un mijloc de sporire a cunoştinţelor asupra unor perioade sau evenimente istorice, ci şi un act de patriotism, un prinos de recunoştinţă adus

acelora care, prin devotament și abnegație, au contribuit la propășirea țării. Patriot sincer, făcînd parte din generația luptătorilor pentru redeșteptarea națională, unire și independență, generalul Gh. Magheru și-a legat viața și activitatea de marile înfăptuiri din secolul trecut. Această primă sinteză — de proporții — asupra generalului Magheru, rezultatul cercetărilor a doi istorici cunoscuți, prezintă, în linii generale sau amănunțit — în funcție de informațiile documentare existente — principalele momente din viața și activitatea acestuia.

Activitatea sa din perioada anterioară revoluției de la 1848, începută în cadrul evenimentelor din 1821, 1828 și 1829 — cînd se distinge prin calitățile sale de militar — și continuată, după refuzul de a i se încredința organizarea miliției în 1829, în cadrul unei activități obștești și a unor funcții civile, încadrează pe Magheru în puternicul curent înnoitor, purtat de oamenii progresului în epoca regulamentară. Totodată, generalul Magheru deține un loc proeminent printre oamenii politici ai Țării Românești care au avut un rol decisiv în pregătirea și desfășurarea revoluției din 1848.

Lucrarea prezintă detaliat — pe jumătate din paginile ei — activitatea lui Magheru pentru pregătirea și dezlănțuirea revoluției de la 1848 din Țara Românească, rolul său de apărător al revoluției din Oltenia, străduința sa pentru formarea unui front unic al revoluționarilor români și felul cum a îndeplinit principala sa misiune din acest timp: organizarea apărării armate a revoluției, misiune ce-i fusese încredințată la începutul lunii iulie 1848.

Continuînd activitatea în emigrație, evenimentele din preajma Unirii Principatelor îl găsesc pe Magheru la Constantinopol. De aici, pînă la venirea în țară, în august 1857, va acționa în scopul apărării cauzei unității naționale și pentru dejucarea unor acțiuni diplomatice ale puterilor antiunioniste. Începînd cu anul 1857, participă activ la înfăptuirea Unirii și organizarea statului român modern.

După cucerirea independenței — pentru care octogenarul general va desfășura o rodnică activitate în spatele frontului — în martie 1880, se va stinge din viață, după expresia unui ziar al epocii: „Sărac de avere, dar bogat în fapte".

Bazată pe o amplă documentare, constituind o contribuție în domeniul cercetărilor istorice, cartea la care ne-am referit, prin stilul plăcut și conținutul accesibil, se adresează, în egală măsură, atît specialiștilor, cît și unui public larg.

D. Rusu

THE ENGLISH HISTORICAL REVIEW, LXXXIV (1969), nr. 330—333, 896 p.

Cunoscuta publicație engleză a ajuns, cu numerele din 1969, la al 84-lea an de apariție. Materialele publicate acum sînt o nouă ilustrare a contribuției pe care colaboratorii revistei au adus-o la cunoașterea trecutului, a celui britanic, în special. Din acest punct de vedere, o primă remarcă ce trebuie făcută este aceea că, în general, problemele abordate se situează pe linia tradițională a istoriografiei engleze. Referindu-se aproape exclusiv la perioada cuprinsă între cucerirea normandă și mijlocul secolului trecut, articolele publicate în 1969 se referă, în primul rînd, la viața politică a Angliei, mai ales în legăturile sale cu viața parlamentară. Atrag astfel atenția, în afara unei micromonografii consacrate Parlamentului de la Cambridge din 1388, de J. A. Tuck (nr. 331, p. 225—243), un studiu al lui E. A. Smith asupra agenților electorali din perioada 1734—1832, într-un moment cînd rolul acestora, dat fiind sistemul electoral învechit, era deosebit de important în stabilirea rezultatelor alegerilor (nr. 330, p. 12—35), ca și cel semnat de David Close, asupra raportului între whigi și tory, în decada care a urmat legii electorale din 1832 (nr. 331, p. 257—277). Important este, de asemenea, studiul întreprins de P. W. J. Riley, asupra rolului pe care l-a avut în istoria politică a Angliei proclamarea Marii Britanii, prin realizarea uniunii din 1707 (nr. 332, p. 498—527).